

KIBERNETIKA SVETOVALNEGA IN TERAPEVTSKEGA RAZGOVORA

Lea Šugman Bohinc

KLJUČNE BESEDE: kibernetika drugega reda, teorija konverzacije, interpretativna (mentalna) aktivnost, rekurzivnost, komunikacija, razgovor, dogovor, učinkovitost razgovora, razumevanje razumevanja

KEYWORDS: second-order cybernetics, conversation theory, interpretative (mental) activity, recursivity, communication, conversation, agreement, efficiency of conversation, understanding understanding

POVZETEK

Avtorica uporabi konceptualni okvir kibernetike drugega reda in znotraj nje teorijo razgovora (Pask, zadnja različica, 1992). Mentalno aktivnost razume kot interpretativno, pri čemer se interpretacije kot proizvodi vsakega procesa interpretiranja rekurzivno vnašajo v nadaljnji proces interpretiranja. Avtorica opredeli razlike med konceptoma komunikacije in konverzacije. Definira osebni in skupni koncept, udeležence v razgovoru, rekurzivni razvoj razgovora med dvema in več udeleženci razgovora. Nadalje opredeli začetek in konec razgovora, neizogibno (medosebno interpretativno) konfliktnost v razgovoru ter njegove možne proizvode: strinjanje, sporazum o nestrinjanju, nova skupna analogija. Navedeno prikaže na primeru svetovalne in terapevtske interakcije, kjer ohranjanje razgovora ob omenjenih njegovih proizvodih vzpostavlja in zagotavlja kriterij učinkovitosti svetovalnega ali

terapevtskega razgovora. Ob kibernetiki epistemološki predpostavki udeleženi opazovalcev je temeljnega pomena hermenevitična epistemološka predpostavka, ki vpelje razumevanje razumevanja drugega na podlagi vsakokratnega dogovarjanja o skupnih pomenih interpretacij, ki jih udeleženci podelijo in razvijajo skozi razgovor do točke, na kateri se strinjajo, da je njihovo sodelovanje v svetovalni ali terapevtski interakciji uresničilo dogovorjeni namen.

ABSTRACT

The authoress uses the conceptual frame of Second-Order Cybernetics and within it the Conversation Theory (Pask, last version, 1992). Mental activity is understood as interpretative, with the interpretations, as the products of each process of interpretation, being recursively included into the next process of interpretation. The authoress defines the differences between the concepts of communication and conversation. She defines a personal and a common concept, the participants in a conversation, the recursive unfolding of conversation between two or more participants in a conversation. Further, she defines the beginning and the end of conversation, the inevitable (interpersonal interpretative) conflictness in a conversation as well as its possible products which are: agreement, agreement on disagreement, new common analogy. All this is shown in the context of counselling and therapeutic interaction where the maintainance of conversation, along with the conversation products mentioned, constitutes and provides the criterion for the efficiency of counselling or therapeutic conversation. Beside the cybernetic epistemological premise of a participant observer, the hermeneutic epistemological preposition is essential which introduces understanding the understanding of the other, on the basis of each respective negotiating upon common meanings of interpretations that the participants share and unfold in a conversation until the point is reached where they all agree that their cooperation in a counselling or a therapeutic interaction has fulfilled the (previously) defined purpose.

TEORIJA KONVERZACIJE IN TEORIJA INTERAKCIJ AKTERJEV

V svojem prispevku bom govorila o svetovalnem in terapevtskem razgovoru, tako da ga bom analizirala v kontekstu *teorije konverzacije* oziroma njene novejše razvojne različice *IA teorije - teorije interakcij akterjev*. Gordon Pask pojasnjuje, da je izraz IA uporabil kot prikladno inverzijo izraza AI (Artificial Intelligence), ker obe teoriji uporabljata računalniške metode, vendar v precej različnih situacijah in na različne načine. Avtor je teorijo konverzacije razvijal v teoretičnih okvirih kibernetike drugega reda (Šugman Bohinc, 1996b: 61-71). Že Norbert Wiener, utemeljitelj kibernetike na začetku 50. let, je kibernetiko opredelil kot znanost o komunikaciji in učinkoviti kontroli (le-te Wiener ni razumel v smislu vzročne, enostranske kontrole, temveč v smislu samouravnavanja; po: Barnes, 1994: 82) pri živalih in strojih. Ross Ashby (1961: 2) pojasnjuje, da se kibernetika nanaša na stroj, ki je lahko mehanski, elektronski, nevralni ali ekonomski, kasneje so dodali še psihosocialni. Uporabljena metafora stroja se nanaša na vse možne stroje in na vse oblike vedenja, če izkazujejo neko urejenost ali določenost ali sposobnost samoproizvajanja. Ker je *komunikacija* pri ljudeh pogosto tudi *konverzacija* v najširšem pomenu besede (torej ne le besedni, ampak tudi nebesedni - slikovni, zvočni, telesni razgovor, govorica, kar kaže na izredni pomen opisanega razumevanja za vsak in še toliko bolj za svetovalni ali za terapevtski razgovor), umeščamo raziskovanje konverzacije v kibernetiski spoznavno teoretski okvir.

Teorija konverzacije oziroma teorija interakcij akterjev je teorija interpersonalnih in intrapersonalnih spoznavnih procesov. Pask (1987: 18) opisuje, da se je teorija konverzacije razvila iz sklopa hipotez, pogosto osredotočenih na socialna, psihološka in izobraževalna vprašanja. Avtor sam se je proslavil s svojim delom na področju izobraževanja (s pomočjo računalniških programskih jezikov) - učenja konceptov in veščin idr. Razvijal je "človeške stroje", sistem socialne podpore, organizacijo policije, se ukvarjal z vprašanjem vzdrževanja delovne obremenitve, s prodajo, inovacijo in odločanjem ljudi ali majhnih timov. Teorija konverzacije oziroma teorija interakcij akterjev je uglasena s hermenevtičnim gibanjem v psihologiji, s kibernetiko drugega reda, z biološkim (epistemološkim) proučevanjem avtopoetskih sistemov in s temelji relativnostne teorije ter zlasti kvantne mehanike - vsem naštetim disciplinam je skupna vključitev opazovalca v sistem opazovanja. Pomembna posledica slednjega je razumevanje spoznavnih procesov in sploh vse mentalne aktivnosti kot *interpretativne*, saj je vsako spoznavanje izraz spoznavalčevega posebnega položaja, s katerega opazuje in spoznava, funkcija njegovega specifičnega razumevanja,

interpretiranja. Pask zavzema stališče, da s teorijo konverzacije oziroma njeno sodobno izpeljanko - teorijo interakcij akterjev - in razvijanjem ter proučevanjem njune široke uporabe v najrazličnejših dinamičnih sistemih sodelujemo v splošnem, širom po svetu razprostrirajočem se "novem valu" in v pomembnem "novem valu" raziskovanja.

KOMUNIKACIJA IN KONVERZACIJA

Pask (1980: 999) jasno *razlikuje* med pojmom komunikacije in konverzacije. Komunikacijo opredeljuje v skladu s teorijo komunikacije kot prenos in transformacijo signalov in v tem okviru je *vrednost komunikacije* v njeni "točnosti" ter "verodostojnosti", ki ju ugotavljamo (ali, točneje, konstruiramo) z zamišljanjem "pravih" in "napačnih" vrednosti v kontekstu propozicionalne ali opisne in verjetnostne logike. Po teoriji komunikacije temelji prenos informacij na selekciji stanj enoznačno opredeljenih oddajnikov in prejemnikov.

Za razliko od tega je po Pasku *vrednost konverzacije v sporazumu*, ki ga dosežejo udeleženci razgovora na različne načine, na primer na podlagi spraševanja in odgovarjanja ipd., pri čemer pa vprašanja in odgovori nimajo in ne predpostavljajo nobene "dejanske" resničnostne vrednosti. Sporazum si lahko predstavljamo kot usklajene resničnostne vrednosti znotraj logike samega postopka konverzacije, v katerem udeleženci razgovora skozi delitev konceptov dosežejo nek dogovor. Za udeležence v razgovoru je značilno (za razliko od vnaprej nedvoumno opredeljenih oddajnikov in prejemnikov), da je njihov razgovor sicer odvisen od njihove avtonomnosti in medsebojnega razlikovanja, vendar hkrati ustvarja tudi nova razlikovanja.

Iz opisanih razlik je razvidno, da "*komunikacija ni nujno tudi konverzacija*" (Pask, 1980: 1001), četudi konverzacija vedno zahteva vsaj nekaj komunikacije. Tako je, na primer, sprejemanje odločitev o določenih poslovnih vprašanjih v nekem podjetju največkrat rezultat ene same (vodilne) osebe ali (vodilne) skupine, ne pa dogovor kot proizvod razgovora vseh udeležencev, ki so izmenjali oziroma drug drugemu razložili svoje koncepte in obenem ohranili medsebojno različnost. Poleg tega, meni Pask, lahko govorimo o življenjsko nujni komunikaciji na primer med deli človeškega organizma in viri hrane ipd., nikakor pa v tem kontekstu ne moremo govoriti o opisani komunikaciji kot o konverzaciji. Podobno velja za komunikacijo na primer posameznika z ustanovo - podjetjem, državo, "šolo mišljenja", šolsko zbornico ali kolegijem itn., kar gotovo ni razgovor v smislu Paskove definicije.

Seveda meja med komunikacijo in konverzacijo v opisani situaciji ni jasna in enoznačna. Tako se lahko, na primer, z metodo biološke povratne zanke naučimo "pogovarjati", barantati, dogovarjati s svojimi telesnimi organi in njihovimi fiziološkimi funkcijami. Ali pa se pogovarjamo s svojo družino, skupino prijateljev itn. na način Paskovega razumevanja razgovora.

Pask in Gregory opredeljujeta konverzacijo kot *"naravni jezik v dejanju - proces, s katerim namerno uporabljamo jezik, da bi naredili sebe in svet razumljivega eden drugemu"* (Pask, Gregory, 1986: 204), torej sogovornik sogovorniku.

Konverzacija torej (v skladu s Paskovo definicijo) *ni* komunikacija podatkov niti *ni* sredstvo nadzora vedénja enega udeleženega akterja nad drugim ali drugimi. Konverzacija je prav *nasprotna nadzoru* in vodi k zmanjševanju urejenosti, pravilnosti. Skozi razgovor lahko vsi udeleženi akterji povečajo bogastvo svojih (osebnih) konceptov in morda na koncu delijo kak (skupni ali javni) koncept.

Tako kot konverzacija ni komunikacija, tudi prenos informacij ni tak, kot ga opredeljuje komunikacijska teorija, saj pomen informacije ni vsebovan v sporočilu, ki ga posreduje odpošiljatelj, temveč je pomen vsakokratna interpretacija tistega, ki sporočilo prejema, torej interpretira. V tem pomenu mora razgovor vključevati neke vrste vzajemno razumevanje, nekakšno usklajenost med udeleženci – ti morajo po Pasku (1987: 18-19) razviti, oblikovati *dogovor, sporazum, strinjanje* (pa četudi "strinjanje glede nestrinjanja", po R. D. Laingu, 1977). Tako je, na primer, izobraževanje (za razliko od šolanja) mogoče le, če se učitelj nauči prav toliko ali še več od svojega učenca, kot naj bi se učenec naučil od svojega učitelja (menim, da to velja tudi za vsako supervizijo, pri kateri se supervizor uči od svojega supervizanta in obratno). Nedvomno lahko enako trdimo za svetovanje in psihoterapijo, ki sta uspešna in učinkovita le toliko, kolikor omogočata vzajemno spoznavanje, učenje in spreminjanje obeh udeleženih akterjev, torej tako svetovalca oziroma terapevta kot klienta (klientskega sistema).

UDELEŽENCI V RAZGOVORU

Kdo vse je lahko *udeleženi akter* v konverzaciji? Pask opredeli udeleženca kot *"P-posameznika"* oziroma *"psihosocialno individuacijo"* (Pask, 1992: 26-31), ki je zelo splošna oznaka za najrazličnejše entitete - ustrezen se mi zdi izraz *psihosocialna kontinuiteta* (strnjenost, ki se nanaša na organizacijsko sklenjenost, kot jo opredeljujem v nadaljevanju) - od posameznikove

“podosebnosti” ali različnih sistemov prepričanja do posameznika v običajnem pomenu osebe oziroma osebnosti pa skupine ljudi, družbe, kulture ali naroda in analogno do kakršnega koli biološkega podsistema v smislu imunskega ali hormonalnega idr. sistema organizma. Vsaka od teh entitet (konceptualnih organizacijskih sklenjenosti) je upravičena do opazovanja in samoopazovanja, opredelitve in samoopredelitve meja opazovane in samoopazovane entitete. Značilnosti P-kontinuitete so: organizacijska sklenjenost oziroma zaprtost (avtonomnost), informacijska (strukturna) odprtost (Humberto R. Maturana, 1975, govori o avtopoiesis in strukturni odprtosti, Francisco J. Varela, 1975, pa o organizacijski zaprtosti oziroma sklenjenosti in koontogenezi) in samoorganiziranost (avtopoiesis).

Samoorganiziranost je raziskoval Heinz von Foerster (npr. v *Self-Organization*, 1994). Naj na kratko opišem *organizacijsko sklenjenost* sistema kot njegovo *avtonomnost*, takšno organiziranost njegove strukture, na podlagi katere se sistem identificira kot tak oziroma ga kot takšnega identificira drug sistem (tako, na primer, organizacijsko sklenjenost jezika določa njegova sintaksa, organizacijska zaprtost neke teorije se kaže v njeni strukturi, po kateri to teorijo identificiramo kot kategorijo, razred zase). *Informacijska odprtost* sistema zagotavlja njegovo zmožnost sprejemanja informacij in spreminjanja strukture, kar (in dokler to) ne ogroža integritete njegove organiziranosti. *Samoorganiziranost* sistema pomeni njegovo značilnost, da sam organizira (upravlja s) svojo organizacijo. Soroden, skoraj zamenljiv pojem v kontekstu živih organizmov je *avtopoiesis* treh čilenskih avtorjev Maturana, Varela in Uriba, 1974 (po von Foerster, 1990). Avtopoiesis se nanaša na organizacijo živih organizmov in pomeni organizacijo, ki se z vsako operacijo znova vzpostavlja, rekonstituira, obnavlja. Delovanje takšnega sistema se razlikuje od delovanja po običajnem modelu input/ transformacija/ output (z vgrajenim korektivnim mehanizmom povratne zanke). Značilnost samoorganizirajočega sistema namreč je, da vsak output (na primer nek proizvod, tudi sam koncept, uporabe določenega koncepta,) uporabi kot novi input (proizvedeni koncept, znova uporabimo), s čimer se delovanje sistema krožno sklene, zapre (bodisi da se razvijajo vedno novi koncepti, ali pa se koncept, samoproizvaja, obnavlja). Vsaka organizacijska oblika kot produkt procesa organiziranja sistema postane podlaga, izhodišče za nov proces organiziranja. Zaradi opisane lastnosti samoorganiziranosti je delovanje takega sistema *netrivialno* (von Foerster, 1991), saj se vzorec (algoritem) njegovega delovanja spremeni z vsako izvedeno operacijo in ga je praktično nemogoče “preračunati” ter napovedati.

Za namen pričujočega prispevka se bom omejila na običajno predstavo psihosocialne kontinuitete kot posamezne osebe, pomembno pa je, da pri svojem konkretnem delu upoštevamo prepletanje najrazličnejših udeleženih akterjev v interakciji psihosocialne pomoči, torej tudi akterjev-sistemov v smislu družine, raznih ustanov, družbe itn., pa tudi podsistemov znotraj posameznika (konverzacijo med njimi imenujem "notranji razgovor"; glej Šugman Bohinc, 1996a, magistrsko delo).

KONCEPT KONCEPTA

Za Paska sta osebi A in B, na primer svetovalec oziroma terapevt in klient, "v" konverzaciji takrat, kadar skozi aktivno jezikovno interakcijo izmenjujeta svoje *osebne koncepte* (T_A in T_B) tako, da je rezultat razgovora obogatitev njunih osebnih konceptov kot tudi njuna delitev enega ali več *skupnih konceptov*, pri tem pa obe osebi ohranita medsebojne razlike (osebno interpretativno različnost).

Očitno je, da Pask izraza *koncept* ne opredeljuje v skladu z uveljavljeno psihološko konvencijo (psihologi običajno pozabljamo, da so vsi psihološki pojmi rezultat dogovora), ki razlikuje hierarhični razvoj spoznavnih procesov in njihovih proizvodov - kategorij zaznave, predstave, pojma (koncepta). Takšno razumevanje koncepta se je po Paskovem mnenju oblikovalo na podlagi predpostavljjanja *splošnega pomena* kot nekakšnega univerzalnega kalupa ali *vzorca*, zgoščenega (skozi hierarhični proces razvoja kognicije) in shranjenega (v skladu s splošno sprejeto, a zaradi njenih objektivističnih predpostavk vprašljivo teorijo spomina) v posameznikovih možganih, s čimer se avtor ne strinja in uporablja izraz koncept v skladu z lastno definicijo.

Zanj je torej koncept dinamična (kinetična, ne statična) entiteta, ki jo nek procesor (kot na primer možgani) uporabi kot *proces* (skupek postopkov), da bi proizvedel določen (intelektualni ali otipljiv) *proizvod* (ki je lahko mentalna predstava ali razvidno vedenje) (Pask, Gregory, 1986: 205). Osebni koncept lahko opišemo kot proces *interpretiranja*, ki vodi do določenega proizvoda, *interpretacije*, kar je značilno kibernetško razumevanje na način krožne oziroma rekurzivne povezanosti razlikovanih delov v celoto. Kaj to pomeni Osebni koncept, uporabljen kot proces, omejen na notranjost osebe, proizvede določen produkt (opis) v smislu *predstave* (na primer predstave o vožnji s kolesom), uporabljen kot proces med dvema ali več osebami, pa proizvede produkt (opis) v smislu *vedenja* (abstraktno jezikovno vedenje kot, na primer, govorjenje o vožnji s kolesom; izgradnja ali reprodukcija nečesa

konkretnega kot, na primer, konkretna vožnja s kolesom). Omenjeni postopki osebnega koncepta proizvajajo tudi proizvode vrste *osebnega koncepta* (kot je, na primer, osebni koncept vožnje s kolesom), ti proizvedejo nadaljnje osebne koncepte itn. ter se na ta način obnavljajo oziroma reproducirajo, ohranjajo svojo organizacijsko sklenjenost in samostojnost (Pask, 1984: 9).

Pomembna značilnost koncepta je njegova *stabilnost*, kar Pask opredeljuje kot njegovo "zapomnljivost" in "povrnljivost" zaradi lastnosti produktivnosti in reproduktivnosti, definiranih in redefiniranih, naučenosti in ponovne naučenosti - koncepta se naučimo, nato pa ga obnavljamo, utrjujemo, reproduciramo. Na opisani značilnosti konceptov temelji stabilnost naše *osebne resničnosti* kot rezultat našega kognitivnega (konceptualnega) "preračunavanja" (von Foerster, 1974: 5) sveta v smislu samoobnavljanja, samoorganiziranja. Glede na to, kar vem o povezanosti von Foersterjeve epistemologije z Wittgensteinovo (o tem piše von Foerster v mnogih svojih člankih), sklepam na podobnost von Foersterjeve opredelitve "preračunavanja" (komputacije) z Wittgensteinovim konceptom "kalkuliranja", ki ga Andrej Ule (1990: 60) obrazloži kot "*sleherno dejanje, ki ga lahko razumemo kot operacijsko, tj. kot možno sekvenco v zaporedju nekih operacij*". Navedeni matematično računalniški metafori osebno raje nadomeščam z metaforami, kot so razlikovanje (Spencer Brown, 1971), opisovanje, interpretativna aktivnost (Barnes, 1994), interpretiranje.

Pask opozarja pred zamenjavanjem med statičnim simbolom, ki ga ponazarja skupno ime koncepta T, in filozofskim "pomenom T". Zanj so koncepti *kinetični*. Avtor (Pask, 1984: 9) svoj kinetično pojmovani koncept primerja z zelo podobnim Bartlettovim (1932) pojmom *veščine* in *sheme* pa z izvirnim Kellyjevim (1955) in dopolnjenim Shawovim (1980) pojmom *osebnega konstrukta*, deloma pa tudi s Scandurasovim pojmom *pravil*. Podobnost najde tudi z Wertheimerjevim (1961) pojmovanjem *produktivnih misli* in z nekaterimi drugimi avtorji. Razliko med skupnim (javnim) in osebnim konceptom T si lahko zamislimo kot razliko med statično denotacijo T in dinamično konotacijo T.

Zahodna analitična filozofija kljub hermenevtiki, ki sta jo razvijala Heidegger in Gadamer, vztraja pri pojmovanju "*pomena kot fiksnega odnosa med besedami in svetom*" (Johnson v: Varela, Thompson, Rosch, 1992: 149), ker predpostavlja, da le takšno stališče zagotavlja potrebno "objektivnost". Neobjektivistična, konstruktivistična, novejša hermenevtična perspektiva pa pojmuje spozna(va)nje kot proces in rezultat nenehnega interpretiranja, ki izhaja iz naše sposobnosti razumevanja. Te sposobnosti koreninijo v biološki

strukturi našega organizma, a jih živimo in doživljamo na ravni konsenzualnih dejanj in kulturne zgodovine. Omenjeno konsenzualnost razumem kot proizvod procesov dogovarjanja (v kontekstu skupine ali skupnosti ljudi) o določeni interpretaciji in njenem razumevanju (interpretaciji interpretacije).

Po Pasku lahko torej razumemo *koncepte* kot *komplementarnost procesa in proizvoda*, kot vrsto ali kombinacijo postopkov oziroma opažanj ter opisovanj, interpretiranj, ki vodijo k nekemu opisu (ali opisni kategoriji) oziroma interpretaciji - vednju, predstavi, čustvu, misli, kakor koli že kategoriziramo opise opažanj.

REKURZIVNI RAZVOJ RAZGOVORA

Za izhodišče pogovora lahko osebi A in B, na primer svetovalc oziroma terapevt in klient, vzameta nek *skupni koncept T* (Pask uporablja tudi izraza *tarčni* ali *ciljni koncept* kot analogijo med skupnim konceptom - procesom in proizvodom postopkov kognitivnega "preračunavanja" - in ciljanjem oseb A in B na dogovorjeno tarčo; Skupni ali tarčni koncept T je lahko karkoli: rojstvo otroka, ljubezen, razočaranje, šolski neuspeh, poroka, samomor, nezaposlenost ...) določenega enotno imenovanega dogodka ali problema, nato pa na zaporednih rekurzivnih ravneh opisujeta in s tem razvijata:

1. vsaka svojo interpretacijo koncepta T, torej $A(T)$ in $B(T)$;
2. A-jeve interpretacije B-jeve interpretacije T, torej $A(B(T))$,
3. ter B-jeve interpretacije A-jeve interpretacije T, torej $B(A(T))$;
4. A-jeve interpretacije B-jeve interpretacije A-jeve interpretacije T, torej $A(B(A(T)))$,
5. B-jeve interpretacije A-jeve interpretacije B-jeve interpretacije T, torej $B(A(B(T)))$; itd.

Vsak razgovor začenjamo s posameznikovo interpretacijo določenega skupnega koncepta T, v *svetovalni ali terapevtski konverzaciji* (po modelu kibernetike drugega reda) je to običajno klientova interpretacija T (njegov osebni koncept T). Neizogibna osebna interpretativna različnost vseh udeležencev razgovora se izrazi v soočenju njihovih osebnih interpretacij (osebnih konceptov T), na primer klientove interpretacije T s svetovalnikovo oziroma terapevtkino interpretacijo T ali z njeno interpretacijo klientove interpretacije T. Na ta način postane razviden *konflikt*, katerega razrešitev kot proizvod takšnega razgovora je lahko:

- a. dogovor oziroma strinjanje obeh (vseh) udeleženih akterjev glede določene obstoječe interpretacije koncepta T;
- b. njun (njihov) sporazum o nestrinjanju z določeno interpretacijo koncepta T;
- c. njuna (njihova) nova skupna analogija kot interpretacija, ki je s staro ohranila določeno podobnost, a hkrati vsebuje pomembno razliko.

Gre torej za takšno *spremembo* oziroma pojav *nove strukture* osebnih konceptov in obenem udeleženih akterjev v razgovoru, da udeleženci še vedno ohranijo svojo *organizacijsko sklenjenost* in *avtonomnost*, obenem pa razvijejo kak nov skupni (javni) koncept, ki lahko postane izhodišče novega razgovora. Prav opisane značilnosti Paskove metode razgovora omogočajo njegovo vzdrževanje in nadaljevanje, kar je pomemben *kriterij učinkovitosti* psihosocialne pomoči, saj vzpostavlja in zagotavlja kontekst za reševanje problema v smeri želenega razpleta.

Pask nazorno opredeli *začetek* in *konec konverzacije*. Zanj so razgovori tiste interakcije, ki imajo svoj začetek in konec, čeprav so lahko vmes prekinjene. Razgovor se, na primer, začne, ko se klient obrne na svetovalca ali terapevta po pomoč, ker želi rešiti določeno težavo. Pomemben del na začetku svetovalnega in terapevtskega razgovora je klientova opredelitev želene rešitve problema, saj ta služi kot odločilni kriterij učinkovitosti razgovora. Pri tem moramo upoštevati, da je definicija želene rešitve problema bolj dinamična metafora vizije ter možnega razpleta problema, ne pa statična metafora nekega fiksnega, končnega cilja. Konverzacija se konča takrat, ko se njeni udeleženci strinjajo, da je njihovo sodelovanje v svetovalni ali terapevtski interakciji uresničilo *dogovorjeni namen*, ali - če se ozremo na primer začetka razgovora - ko klient izrazi svoje doživetje razrešitve na začetku opredeljenega problema, uresničiitev želenega razpleta težave, s katero se je obrnil na strokovnjaka. Z definicijo nove težave se začne nov razgovor. V opisanem pomenu je *konverzacija kinematična* (uokvirjena in zarisana v newtonskem času) za razliko od *interakcije*, ki je *kinetična* (giblje in nadaljuje se večno).

HERMENEVTIČNOST RAZGOVORA

Že v uvodu sem opredelila *resnico* kot hermenevtično, kot nekaj, o čemer se oba udeležena akterja dogovorita oziroma strinjata, da je resnično - in v tem je vsa resnica ter edina resničnostna vrednost razgovora. Do resnice - dogovora pridemo z *izčiščevanjem pomena* (tako skupnega kot osebnega

koncepta T) v razvoju konverzacije. To izčiščevanje pomena poteka v že večkrat omenjenem procesu rekurzivnosti (nekakšne spiralaste krožnosti), kjer proizvod enega procesa postane izhodišče naslednjega procesa interpretativne aktivnosti. Proces izčiščevanja pomena se *ustavi*, ko se oba udeleženca zedinita, da sta zadovoljna z interpretacijo drugega glede svoje lastne interpretacije (ki pa je skozi razvoj razgovora tudi sama prešla mnoge rekurzivne kroge, mnoge spremembe) koncepta T. Tako je eden od ključnih trenutkov v terapevtski interakciji takrat, ko, metaforično rečeno, "terapevt začne gledati skozi klientove oči", "klient pa začne gledati skozi terapevtove oči", pri čemer se metafora "gledanja z očmi" nanaša na sogovornikov način razumevanja pomena v konverzaciji (von Foerster, 1991). Vendarle pa pomen koncepta T oziroma njegove interpretacije neizogibno ostaja *zasebni pomen* vsakega udeleženega akterja. Zato je učinek "gledanja z očmi drugega" resnično samo metafora, katere uporaba vodi k medsebojnemu spoznavanju in zbližanju udeleženih v razgovoru.

Po doseženem dogovoru je tako *razpoložljivi fond osebnih konceptov* vsakega udeleženca v konverzaciji bogatejši za ta proizvod razgovora, s čimer ima vsak priložnost "povečati število možnih izbir svojega ravnanja" (von Foerster). V razgovoru s svetovalcem oziroma terapevtom klient *spreminja* svoje koncepte - svoje predstave, konstrukte, predpostavke, opise svojih opazanj, svoje interpretacije, tako da razvija in dogovarja nove koncepte, opise, interpretacije, nove gradnike svojega razumevanja. Seveda velja enako tudi za svetovalca ali terapevta. Sprememba njegovih osebnih konceptov med razgovorom je celo neizogibna, če je to res bil razgovor, ki zadovoljuje kriterije Paskove definicije. Prav razvoj novih konceptov (v smeri zelenega razpleta rešitve klientovega problema) nam lahko služi kot *kriterij učinkovitosti* svetovalnega ali terapevtskega razgovora. Pri tem smo pozorni že na minimalne spremembe konceptov, saj vsaka, še tako majhna razlika verizno sproži druge spremembe v interpretacijah udeleženih v razgovoru.

Temeljnega pomena je svetovalčevo oziroma terapevtovo razumevanje, da je vsaka *interpretacija* (dogodka ali stvari, ki sta sama koncept z imenom T) *osebna* in da vsak pomen ostaja zasebni pomen, vendar se ta v razgovoru izčiščuje in spreminja, dokler krožni razvoj klientove interpretacije T v plesu s terapevtovo interpretacijo T oziroma s terapevtovo interpretacijo klientove interpretacije T (itn.) ne privede do dogovora obeh udeleženih akterjev o skupni interpretaciji T. Naloga svetovalca, terapevta je, da vztrajno vabi klienta, naj z njim podeli svojo interpretacijo T ter v nadaljnjem procesu preveri in po potrebi popravi, dopolni strokovnjakovo interpretacijo svoje interpretacije T itn. Svetovalčeva oziroma terapevtova strokovnost in

občutljivost za majhne razlike v klientovih interpretacijah pa zagotavlja, da razgovor poteka v smeri želenega razpleta problema.

Tak svetovalčev oziroma terapevtov pristop je *hermenevtičen* (Rorty, 1980), izhodišče njegovega razgovora s klientom ni neka predpostavljena "skupna podlaga", nek teoretični jezik, v katerega je treba prevesti klientov osebni jezik, ali, še bolje, klienta naučiti tega teoretičnega jezika, da bo z njegovo pomočjo lažje uvidel in razumel naravo svoje težave. Slednje je neizogibna značilnost teoretičnih psihoterapij, utemeljenih na različnih teorijah osebnosti in psihopatologije, kjer nam predpostavka o takšnih skupnih temeljih omogoča, da lahko drugim predpisujemo družbeno zaželeno doživljanje in ravnanje (v klasičnem svetovalnem in zlasti terapevtskem razgovoru terapevt prevaja klientov osebni jezik v svoj teoretični jezik). V tem primeru gre zgolj za učenje novih imen ali kod, pri čemer učenec-klient nima enakovredne možnosti in pravice opisovati in zagovarjati svoje osebne ter dogovarjati nove skupne interpretacije teh imen in izčiščevati ter spreminjati osebnega pomena teh interpretacij.

Hermenevtično naravnani svetovalci, terapevti pa se uči *razumeti* klientovo *razumevanje*, da bi v tem referenčnem okviru skupaj s klientom razvijal nove analogije, nove, učinkovite spremembe v terapevtsko dogovorjeni in zaželeni smeri. Na podlagi logike kognitivnega "preračunavanja" stabilne osebne resničnosti lahko sklepamo, da se bo z razvojem novih konceptov in njihovih interpretacij omenjena resničnost spremenila. Pri tem namreč upoštevamo netrivialno značilnost živih organizmov in njihovega mentalnega delovanja, da se obrazec (algoritem, funkcija) delovanja spremeni z vsako kognitivno akcijo, ki jo živo bitje izvede. Z izrazom *kognitivna akcija* želim poudariti vzajemno povezanost biološkega in kognitivnega, senzoričnega in motoričnega itn. na način sklenjene zanke. Naše spoznavanje ustvarja svet, ki ga aktivno živimo, kar povratno določa naše spoznavanje. Maturana in Varela (1998) govorita o *spoznavnem početju, dejanju*. Temeljna *netrivialnost* živnega bitja je tista njegova lastnost, ki mu omogoča prekiniti določeno nezaželeno samoproizvajajoče se značilno vedenje in vzpostaviti drugačne, zadovoljivejše načine samoorganiziranosti, nove značilne, stabilne vzorce kognitivnega "preračunavanja" osebne resničnosti.

LITERATURA

1. Ashby, R. (1961). *An Introduction to Cybernetics*. London: Chapman & Hall Ltd.
2. Barnes, G. (1994). *Justice, Love and Wisdom (Linking Psychotherapy to Second-Order Cybernetics)*. Zagreb: Medicinska naklada.
3. Foerster, H. von (1974). Cybernetics of Epistemology. In Keidel, W. D., Handler, W. & Spring, M. (Eds.). *Cybernetics and Bionics*. München, Wien: Oldenburg Verlag, 1-21.
4. Foerster, H. von (1990). Understanding Understanding. *Methodologia (Thought Language Models)*, 4 (7), 7-22.
5. Foerster, H. von (1991). Through the Eyes of the Other. In Steiner, F. (Ed.). *Research and Reflexivity*. London: Sage Publications, 63-75.
6. Foerster, H. von (1994). *Self-Organization* (v tisku).
7. Maturana, H. R., Varela, F. J. (1988). *The Tree of Knowledge (The Biological Roots of Human Understanding)*. Boston, London: New Science Library, Shambhala Publications, Inc.
8. Maturana, H. R., Varela, F. J. (1998). *Drevo spoznanja*. Ljubljana: Studia humanitatis.
9. Pask, G. (1980). The Limits of Togetherness. In Lavington, S. H. (Ed.). *Information Processing 80*. North-Holland Publishing Company, 999-1012.
10. Pask, G. (1984). Review of Conversation Theory and a Protologic (or Protolanguage), Lp. In *Educ. Comm. and Technology, ERIC/ECTJ*, 32 (1), 3-40.
11. Pask, G. (1987). Conversation and Support. In *Research Programme Ondersteuning Overleving and Cultuur (OOC)*. University of Amsterdam, 5-43.
12. Pask, G. (1992). *Interactions of Actors (Theory and some Applications)*. Universiteit Amsterdam (rokopis).
13. Pask, G., Gregory, D. (1986). Conversational Systems. In Zeidner, R. J. (Ed.). *Human Productivity Enhancement*. Praeger, 2, 204-233.
14. Rorty, R. (1980). *Philosophy and the Mirror of Nature*. Princeton, New Jersey: Princeton University Press.
15. Spencer Brown, G. (1971). *Laws of Form*. London: George Allen and Unwin Ltd.
16. Šugman Bohinc, L. (1996a). *Razgovor o razgovoru - Od spoznavanja spoznavanja k razumevanju razumevanja v jeziku kibernetike drugega reda*. Magistrsko delo. Ljubljana: Filozofska fakulteta.
17. Šugman Bohinc, L. (1996b). Pojmovanje zavesti in zaznave v jeziku kibernetike II. reda. *Psihološka obzorja*, 5 (4), 61-71.

18. Ule, A. (1990). *Filozofija Ludwiga Wittgensteina*. Ljubljana: Znanstveni inštitut Filozofske fakultete.
19. Varela, F. J., Thompson, E., Rosch, E. (1992). *The Embodied Mind (Cognitive Science and Human Experience)*. Cambridge, Massachusetts: The MIT Press.